

Velká díla antického světa

Nový zákon

Jiří Pavlík

Co je Nový zákon?

- Nový zákon tvoří spolu se Starým zákonem Bibli, posvátnou knihu křesťanů.
- Bible je dílem antické civilizace a je důležitým zdrojem inspirace evropské kultury a evropského literárního i výtvarného umění.
- Starý zákon (SZ) je napsán hebrejsky (s výjimkou tzv. deutero-kanonických knih dochovaných pouze řecky).¹
- Nový zákon (NZ) je napsán **obecnou helénistickou řečtinou** ("koiné dialektos"), která se užívala v literatuře období helénismu. Jejím základem byla attičtina ovlivněná iónskými prvky. Řečtina NZ se vyznačuje také hebraismy, protože je ovlivněna jazykem překladu SZ do řečtiny (tzv. Septuagina).

[1] K deutero-kanonickým knihám srov. článek dostupný na mém profilu academia.edu: Pavlík, J. **Starozákonní kánon ve starověké církvi**. Salve, revue pro teologii a duchovní život 23, 2 (2013), s. 79–90

Nutná upřesnění

Hovořit o Novém zákoně v cyklu „Velká díla antického světa“ vyžaduje několik upřesnění:

- 1) NZ není jedno literární dílo, ale soubor 27 různých spisů.
- 2) NZ není zakládající text křesťanství, ale produkt křesťanských dějin 1.–4. stol.
- 3) NZ není výbor vzorové křesťanské literatury, ale teologicky normativní soubor (tzv. kánon).

1. Sbírka textů různých žánrů

NZ je soubor 27 spisů různého účelu a různého žánru:

1) 5 ve formě vyprávění textů (biografie či historiografie):

a) evangelia (čtyři životopisy Ježíše),

b) *Skutky apoštolů* (o počátcích křesťanského společenství a o misijních cestách apoštola Pavla).

2) 21 dopisů nebo traktátů ve formě dopisu (epistolografie)

3) *Zjevení Janovo* (apokalyptika).

Texty NZ se liší také jazykovou a stylistickou kvalitou od vysoké literární řečtiny (např. *Lukášovo evangelium*, *Skutky apoštolů*, *List Židům*) po jazyk blížící se mluvené řeči (*Markovo evangelium*, *Zjevení*).

2. Produkt křesťanských dějin

NZ není zakládající text, ale produkt křesťanských dějin 1.–4. stol.

- Křesťané na počátku neměli vlastní text a byli součástí judaismu (jejich textem byly sbírky židovské literatury později označené jako Starý zákon).
- Jednotlivé texty NZ jsou výtvor této specifické komunity v rámci judaismu a řada z nich jsou komentáře k židovské literatuře.
- Od 2. pol. 2. stol. začíná proces selekce a z množství křesťanské literatury bylo vybráno 27 tzv. „kanonických“ knih.

3. Teologický kánon

Nový zákon nevznikl jako literární sbírka vzorové křesťanské literatury, ale jako teologicky motivovaný výbor textů raného křesťanství sloužící různým účelům:

- Čtení při bohoslužbě (liturgie).
- Náboženské vzdělávání (katecheze).
- Rozvíjení teologického poznání (teologie a exegeze).
- Základ identity křesťanů jako textové komunity.

Vznik a formování NZ kánonu

Vznik NZ kánonu lze sledovat ve dvou rovinách:

- *Vznik ideje kánonu*: vznik přesvědčení, že existují některé knihy s vyšší autoritou a je nutno vytvořit jejich soupis.
- *Konkretizování kánonu*: vznik seznamu 27 knih dnešního NZ (Stejný proces probíhal také ve vztahu ke sbírce židovské literatury – pozdější Starý zákon –, a to paralelně v rámci křesťanství i judaismu).

Hlavní fáze formování NZ kánonu

- 1) Začátek 2. stol.: formování prvních sbírek Pavlových listů
- 2) Pol. 2. stol.: Markión z Sinópy (křesťanský učitel, zakladatel asketické církve markionitů, která se udržela v Sýrii až do pozdního starověku) zavrhl všechny židovské spisy (celý Starý zákon) a vytvořil první křesťanský kánon sestávající z Pavlových listů a Lukášova evangelia. Jeho řešení bylo odmítnuto, ale vyprovokovalo práci na vymezení závazné sbírky křesťanských textů.
- 3) Konec 2. stol.: křesťanský teolog a biskup Eirénaios z Lyonu (140–202) a tzv. Muratoriho fragment dosvědčují NZ kánon o 22 knihách (chybí *Žid*, *1 Petr* a *2 Petr*, *Jak* a *3 Jan*)
- 4) Průběh 3. stol.: další seznamy NZ spisů blíží se dnešní podobě.
- 5) Sváteční list alexandrijského biskupa a teologa Athanasia z r. 367: závazný seznam 27 knih NZ v dnešní podobě.

Pořadí knih NZ kánonu

Kánon NZ (a každé dnešní vydání NZ) má pevné pořadí knih, které kopíruje základní křesťanský příběh:

- 1) Čtyři verze vyprávění Ježíšova života (evangelia: *Matouš, Marek, Lukáš, Jan*).
- 2) Příběh počátků církve (*Skutky apoštolů*).
- 3) Listy jako dokumenty působení apoštola Pavla a dalších apoštolů.
- 4) Výhled za hranici dějin k Ježíšovu druhému příchodu (*Zjevení Janovo* neboli *Apokalypsa*).

Co se do NZ kánonu nedostalo

Křesťanská literatura období 1. a počátku 2. stol. byla rozsáhlejší než později kanonizované NZ texty. Z těchto textů se dochovaly spisy tradované v korpusu tzv. **Apoštolských otců** a novozákonní apokryfy. Odkazy na překlady apokryfů:

- **Novozákonní apokryfy I. / Neznámá evangelia**
- **Novozákonní apokryfy II. / Příběhy apoštolů**
- **Novozákonní apokryfy III. / Proroctví a apokalypsy**

Muratoriho fragment např. zahrnuje apokryfní *Zjevení Petrovo*, biblický rukopis z 4. stol. (Sinajský kodex) obsahuje *List Barnabášův* a *Hermova Pastýře* z korpusu apoštolských otců.

Přibližná doba vzniku NZ textů

Badatelé rekonstruují dějiny prvotního křesťanství a stanovují stáří textů NZ. Většinová shoda je na tomto rámcovém pořadí:

- 1) Nejstarším textem NZ je První list Soluňanům a potom další autentické listy apoštola Pavla (list Galaťanům, První a Druhý list Korint'ánům, Filipánům, Filemonovi a Římanům). Tyto listy opravdu napsal apoštol Pavel, a pocházejí proto z 50. let 1. stol.
- 2) Evangelia: Marek (60.–70. léta), Matouš a Lukáš (80. léta), Jan (90. léta).
- 3) Skutky apoštolů, Zjevení Janovo a většina zbývajících listů připisovaných Pavlovi a dalším: 90. léta až zač. 2. stol.

Dochování NZ textů

NZ texty se dochovaly v mnoha starověkých rukopisech. Celé knihy jsou dochovány až v kodexech 4.–5. stol. Nejstarší jsou tyto tři:

- **Kodex Sinajský** (4. stol.)
- **Kodex Vatikánský** (4. stol.)
- **Kodex Alexandrijský** (5. stol.)

ale už od 2. stol. jednotlivé papyrové zlomky. Nejstarší jsou:

- **Papyrus 104**, neboli P. Oxy. 4404 (2. stol., obsahuje Mt 21,34–37.43–45)
- **Papyrus 90**, neboli P. Oxy. 3523 (2. stol., obsahuje Jan 18,36–19,7)
- **Papyrus 52** (2. stol., obsahuje Jan 18,31–33.37–38)

Seznam hlavních novozákonních papyrů s jejich datováním, dnešním umístěním a odkazy na jejich faksimile či fotografie a podrobnější popis v angličtině je dostupný na stránkách anglické wikipedie (jde o tabulku srozumitelnou i neangličtinářům):

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_New_Testament_papyri

Rozsáhlejší papyrové zlomky NZ

Známé jsou dvě sbírky rozsáhlejších papyrových zlomků:

- Bodmerovy papyry nalezené r. 1952 v Egyptě:
 - papyrus 66 (několik kapitol Jana z počátku 3. stol)
 - papyrus 72 (1. a 2. Petrův list, list Judův)
 - papyrus 75 (několik kapitol Lukáše a Jana z počátku 3. stol.).
- Papyry Chester Beatty, uložené ve stejnojmenné knihovně v Dublinu:
 - papyrus 45 (obsahuje rozsáhlé zlomky 4 kanonických evangelií a Skutků apoštolů ze 3. stol),
 - papyrus 46 (obsahuje rozsáhlé zlomky listů apoštola Pavla z počátku 3. stol.)

Synoptici a synoptická otázka

První tři kanonická evangelia (Mt, Mk, Lk) jsou tzv. „synoptická.“ Jsou si podobná svým obsahem i stavbou a na některých místech mají text zcela totožný. Vzniká tedy otázka (tzv. „synoptická otázka“), jaká je mezi nimi literární závislost.

Podle nejdříveji přijímané hypotézy (hypotéza dvou pramenů) bylo nejstarší evangelium Markovo, které je nejkratší a převažují v něm narativní části. Texty Lukáše a Matouše vznikly tak, že jejich autoři použili Marka jako osnovu, do které zapojili texty z druhého, dnes nedochovaného pramene, jímž byla sbírka Ježíšových výroků (tzv. „pramen Q“).

Kromě těchto společných prvků obsahují Mt a Lk ještě zvláštní látku, kterou se liší (např. Mt 2,13–18: útěk do Egypta a vyvraždění betlémských dětí; 20,1–16: o dělnících na vinici 25,1–13: o deseti družičkách; Lk 1,5–25.39–80: početí a narození Jana Křtitele; 10,30–35: o milosrdném Samařanovi; 14,11–32: o ztraceném synovi). Příběh o Ježíšově narození (vánoční příběh) podává pouze Matouš a Lukáš a každý odlišně.

Rozdíly mezi synoptiky umožňují badatelům uvažovat, proč jednotliví autoři dané prvky použili tak, jak je použili, popř. proč některé vypustili, a rekonstruovat teologické rozdíly těchto textů (kritika redakce).

Synoptici a Janovo evangelium

Všechna čtyři evangelia mají společný obecný příběhový rámec:

- Vyprávění o Ježíšově působení.
- Pašijový příběh (poslední večeře, zatčení, soud a ukřižování) a zpráva o vzkříšení.

Čtvrté evangelium (Jan) je od synoptiků velmi odlišné:

- Začíná tzv. Prologem, ve kterém je Ježíš ztotožněn s Božím Slovem, které bylo u Boha už před stvořením světa.
- Vypráví Ježíšův příběh rozdílně (synoptici prezentují Ježíšovo působení jako jednu cestu z Galileje do Jeruzaléma, Jan nechává Ježíše navštívit Jeruzalém několikrát; u synoptiků Ježíš po vjezdu do Jeruzaléma vyhání směnárny z chrámu, u Jana to dělá hned na začátku svého veřejného působení).
- Řada událostí Ježíšova působení u Jana nemá u synoptiků paralelu (Jan 2,1–12: svatba v Káně; Jan 11,1–44: vzkříšení Lazara).
- Obsahuje řadu teologických řečí, v nichž Ježíš mluví o sobě a obšírně vysvětluje svou roli a své poslání.
- Na klíčových místech se liší v detailech, např. poslední večeře obsahuje scénu mytí nohou a neobsahuje ustanovení eucharistické hostiny; synoptici označují Ježíšovy zázraky jako „mocné činy“ (ř. „dynameis“), Jan jako „znamení“ („sémeia“).

NZ jako dvojí příběh křesťanství

V NZ je vlastně zapsán dvojí příběh křesťanství:

- 1) Základní křesťanský narativ: Když čteme NZ jako kánon, poznáváme, jak křesťanství samo vypráví příběh svého počátku.
- 2) Skutečné dějiny křesťanství: Když studujeme dějiny vzniku jednotlivých knih a dějiny formování kánonu, vypráví NZ historický příběh křesťanství. Vidíme cestu od navzájem odlišných židovských komunit učedníků rabbiho Ježíše z Nazareta ke konsolidované textové komunitě kolem kánonu Starého a Nového zákona.

Moderní překlady NZ do češtiny

Nejvýznamnější překlady 17.–19. stol:

- Jan Blahoslav v rámci Bible kralické (1564)
- Bible svatováclavské (1677)
- František Faustin Procházka (1786)
- František Sušil (1864–1872)

Překlady 20. stol.:

- Jan Ladislav Sýkora (1909 a 1914) revidován Janem Hejčlem
- František Žilka (1933)
- Rudolf Col (1947)
- Pavel Škrabal (1949)
- Ondřej Petruš (1969)
- Český ekumenický překlad (projekt vznikající v průběhu 70. let)
- Český katolický překlad (1989)

Nejvýznamnější překlady 21. stol.

V 21. století byl mimořádný rok 2009, kdy vyšly tři nové překlady celé Bible:

- **Bible 21:** překlad pro 21. stol. Alexandra Fleka. Jde o překlad z originálních jazyků do moderní češtiny, který začal v roce 1994 jako projekt revize Bible kralické (Nová Bible kralická).
- **Český studijní překlad:** Snaží se co největší přesnost a obsahuje podrobné poznámky hlavně lingvistického charakteru.
- **Jeruzalémská bible:** Překlad „La Bible de Jérusalem“ z roku 1956. Překlad byl pořízen z francouzštiny a vznikl z iniciativy Dominika Duky od 80. let 20. stol. Zvláště cenné jsou kritické poznámky, které jsou výsledkem bádání předních biblistů excelentního biblistického pracoviště, tzv. Jeruzalémské biblické školy.

Doporučená literatura

- Nový zákon. Český ekumenický překlad (zkratka ČEP). Ke koupi: <http://www.dumbible.cz/web/cs/vydavatelstvi/cesky-ekumenicky-preklad/aktualni-nabidka/cep---novy-zakon>
- Nový zákon. Bible 21. Ke koupi: <https://www.biblion.cz/bible21-nz-2019>
- Pokorný, P. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Vyšehrad 1993
- Marguerat, D. *Úvod do Nového zákona. Historie, písmo, teologie*. Jihlava: Mlýn, 2014
- Pokorný, P. – Heckel, U. *Úvod do Nového zákona. Přehled literatury a teologie*. Praha: Vyšehrad, 2013
- Pavlík, J. *Obrácení apoštola Tomáše aneb obrácení podle Jana*. In: Hanuš, J. –Vybíral, J. *Příběhy povolání a obrácení v biblických textech*. Brno: CDK, 2009, s. 89–98
- Pavlík, J.: *Polemičnost Štěpánovy řeči (Sk 7.2–53) v narativním kontextu*. *Auriga – Zprávy Jednoty klasických filologů* 57, 1 (2015), s. 67–89
- Pavlík, J. *Starozákonní kánon ve starověké církvi*. *Salve, revue pro teologii a duchovní život* 23, 2 (2013), s. 79–90 (celé číslo 2/2013 věnováno kánonu SZ)
- Revue Salve, číslo 3, ročník 2016, bylo celé věnováno Skutkům apoštolů: <https://krystal.op.cz/revue-salve/salve-3-2016---skutky-apostolu/>
- Revue Salve, číslo 2, ročník 2013, bylo celé věnováno Kánonu SZ: <https://krystal.op.cz/revue-salve/salve-2-2013---kanon-stareho-zakona/>

Děkuji za pozornost!

Jiří Pavlík

Husitská teologická fakulta UK

jiri.pavlik@htf.cuni.cz

<https://cuni.academia.edu/JiriPavlik>